

Дяконов К.М.,

к.е.н.,

Українська академія банківської справи
Національного банку України,
керуючий відділенням АТ «ОТП Банк» у м. Суми

ДЕПОЗИТНИЙ РИНОК УКРАЇНИ: ЧИ ЗАХИЩЕНІ БАНКИ ТА ВКЛАДНИКИ?

Анотація. У статті проведено аналіз основних показників депозитного ринку України протягом останніх років. Виявлено основні системні ризики банківської системи України та запропоновано низку дій, які можуть стабілізувати ситуацію на ринку банківських послуг.

Ключові слова: банківська система, банки, депозити, вклади, система гарантування вкладів.

Постановка проблеми. Депозитна діяльність банку є складною і багатогранною сферою у банківській діяльності, так як її результати впливають не тільки на успішний розвиток банків, але й на всю економіку країни в цілому. З одного боку, депозитна діяльність є найважливішою складовою стійкості комерційного банку, так як пасивні операції спрямовані на акумулювання фінансових ресурсів, необхідних для проведення кредитних та інших активних операцій. З іншого боку, депозитна діяльність банків відіграє істотну роль у стимулюванні економічного зростання, перерозподіляючи грошові потоки між галузями економіки країни.

У зв'язку з низкою економічних та політичних проблем, з якими стикнулася українська економіка протягом останніх років, у банківській системі України спостерігаються значні негативні тенденції, що в першу чергу стосуються масового відтоку фінансових ресурсів з банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження депозитного ринку України присвячені роботи вітчизняних дослідників, серед яких І. Бланк, О. Васюренко, В. Геєць, А. Герасимович, О. Гриценко, О. Заруба, А. Кириченко, В. Колесніков, С. Науменкова, І. Школьник та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Динамічні зміни в економіці України та, зокрема, в банківській сфері формують нові завдання та виклики, які постають перед фахівцями різних рівнів. А саме першочерговим стає розробка та прийняття виважених управлінських рішень, які зможуть стабілізувати ситуацію на ринку банківських послуг Україні.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз депозитного ринку України протягом 2007–2015 рр. та оцінка його значення для економіки України.

Виклад основного матеріалу. Залучаючи заощадження населення та інші вільні кошти, що вивільнюються в процесі господарської діяльності, банківські установи надають їх у тимчасове користування іншим економічним агентам, які мають потребу у грошовому капіталі. Крім того, на основі сукупних депозитів банківської системи прогнозується зростання грошової маси і, відповідно, зміна рівня депозитів у банківській системі є одним із показників, що впливають на грошово-кредитну політику центрального банку.

Так, в середньому по місяцям обсяг депозитів, які були залучені за новими договорами 2014 року, зросли з 124,2 млрд грн

до 150,9 млрд грн порівняно з попереднім роком. Основною причиною цього був так званий «девальваційний чинник», а також стрімке зростання кількості короткострокових договорів строком до 1 місяця (що абсолютно відповідає ситуації, яка є характерною для періоду невизначеності) (рис. 1). Таким чином, стрімке погіршення ринкових очікувань серед населення призвело до значного відтоку депозитів із українських банків. Ця ситуація призвела до збільшення обсягів готівки за межами банків (на 19,0%), що спричинило динамічне зростання монетарної бази (на 8,5%) у порівнянні з грошовою масою (5,3%).

Рис. 1. Динаміка обсягів валютних та гривневих депозитів у банківській системі України протягом 2007–2015 рр., %

Розглядаючи роль депозитів у діяльності комерційного банку, варто звернути увагу на те, що в рамках структури депозитів одні статті неминуче пов'язані з великим ризиком, ніж інші. Наприклад, великі корпоративні депозити менш стабільні, ніж депозити домашніх господарств, так як вони характеризуються не тільки більш високим рівнем концентрації, але і більш активним управлінням.

Динаміка обсягів депозитів фізичних та юридичних осіб у банківській системі України протягом 2007–2015 рр. представлена на рисунку 2.

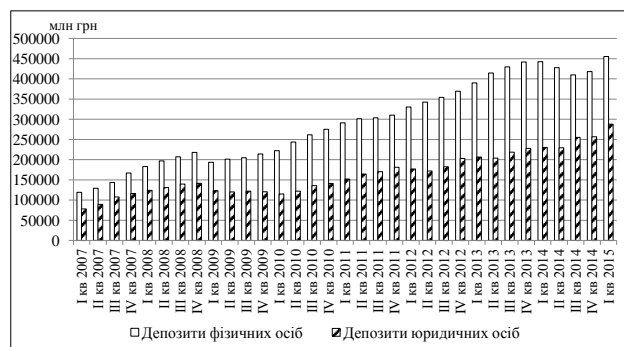

Рис. 2. Динаміка обсягів депозитів фізичних та юридичних осіб у банківській системі України протягом 2007–2015 рр., млн грн

Можемо спостерігати, що станом на 01.01.2015 року загальний обсяг нових депозитів склав 1811,3 млрд грн, що на 21,5% більше порівняно з 2013 роком.

Провідні дослідники зазначають, що, в умовах нестабільності валютного курсу депозити в національній та іноземній валютах відіграють різне значення для банківської установи.

Так, на початок 2014 року обсяг вкладів фізичних осіб у банках був на рівні 416 млрд грн (36% зобов'язань), а юридичних осіб – 288 млрд грн (25% зобов'язань). Протягом 2014 року обсяг вкладів фізичних осіб зменшився на 17 млрд грн, або на 4%, а без урахування валютних коливань більш ніж на 126 млрд грн (на 29%), у т.ч.:

– в національній валюті зменшення складало 53 млрд грн (21%);

– в іноземній валюті – 73 млрд грн (у еквіваленті дол. США – 9 млрд дол. США) (40%) (рис. 3, 4).

Загальний рівень валютизації вкладів фізичних осіб збільшився з 42,8% до 53,2% (без урахування валютних коливань – з 42,8% до 36,5%).

Щодо вкладів, які були здійснені юридичними особами, то у 2014 році вони скоротилися на 31 млрд грн, або на 12%, а якщо не враховувати валютні коливання – зменшилися на 26 млрд грн, або на 10%.

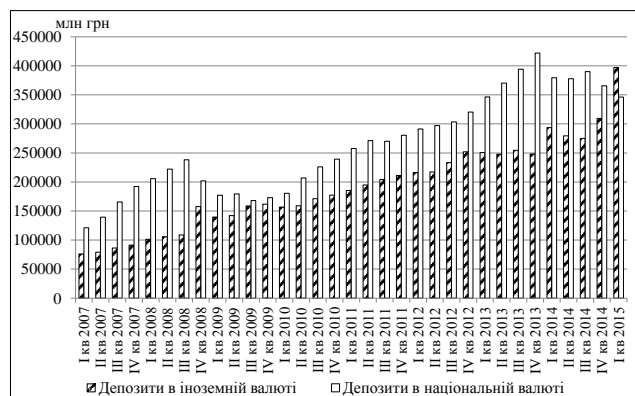

Рис. 3. Динаміка обсягів депозитів у іноземній та національній валюті у банківській системі України протягом 2007–2015 рр., млн грн

Для нівелювання негативних наслідків нестабільної економічної і політичної ситуації та з метою зменшення відтоку вкладів фізичних осіб українські банки почали збільшувати вартість залучення вкладів. У 2014 році середньозважена процентна ставка за новими депозитними договорами збільшилася на 1,0 процентний пункт – до 10,5% річних. Проте ефект від

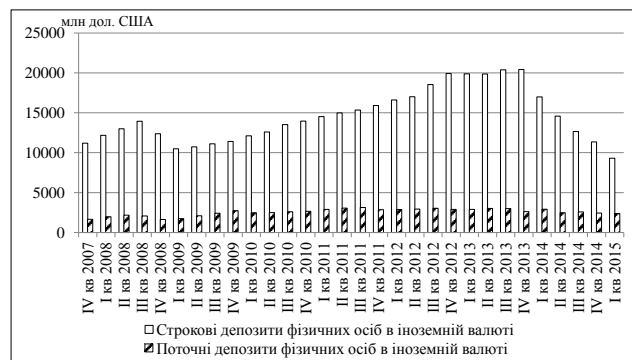

Рис. 4. Динаміка обсягів строкових та поточних депозитів фізичних осіб у іноземній валюті протягом 2007–2015 рр., млн дол. США

збільшення рівня процентної ставки за депозитами обмежувався обсягом та вартістю активних операцій, які провадили банківські установи. Так, починаючи з серпня 2014 року процентна ставка за депозитами знизилася до рівня 10% річних. Варіювання вартості банківських вкладів протягом 2014 року була обумовлена коливаннями процентної ставки за вкладами у гривні. Середньозважена процентна ставка за новими вкладами складала 11,9% річних, а в іноземній – 6,7%.

Ще однією негативною тенденцією 2014 року стало скорочення кількості банків, які мають банківську ліцензію Національного банку України, з 180 до 163 банків (із них 1 банк має ліцензію санаційного банку і 1 ліцензію перехідного банку), що створило додаткове навантаження на національну систему гарантування вкладів. Протягом 2014 року 33 банки було визнано неплатоспроможним, у 17 було прийнято рішення про початок процедури ліквідації. Також варто зазначити, що у 2 банках була відкликана банківська ліцензія у зв'язку з тим, що вони перебували на території Автономної Республіки Крим. Варто зазначити, що, за оцінками експертів Фонду гарантування вкладів, оціночна вартість активів неплатоспроможних банків станом на початок червня 2015 року становить 46 млрд грн, тоді як балансова вартість їх активів складає 287 млрд грн [4].

Банківська система протягом 2014 року зазнала великих збитків – 33,1 млрд грн, так близько 40% збитків по всій системі були сформовані неплатоспроможними банками. Найбільш значні втрати понесли банки, які вели ризикову та незбалансовану політику та займалися кредитуванням великих проектів. Також неможливо не прийняти до уваги збитки, які спіткали банки, що працювали та на території Автономної Республіки Крим або у східних областях України.

На рисунку 5 представлено динаміку обсягів строкових та поточних депозитів фізичних осіб у національній валюті України протягом 2007–2015 рр.

Рис. 5. Динаміка обсягів строкових та поточних депозитів фізичних осіб у національній валюті України протягом 2007–2015 рр., млн грн

Значний вплив депозитів фізичних осіб та, як наслідок, скорочення ресурсної бази банківських установ протягом 2014 року були обумовлені об'єктивними і суб'єктивними причинами. До об'єктивних причин можна віднести зменшення рівня реального доходу на душу населення, а до суб'єктивних – введення обмежень щодо зняття депозитів, можливість використання альтернативних варіантів вкладення коштів тощо). За 2014 рік банки України втратили більш ніж третину власного депозитного портфеля.

Банки лідери та аутсайтери за абсолютним та відносним приростом гривневих депозитів фізичних осіб у 2014 році представлені на рисунках 6 та 7.

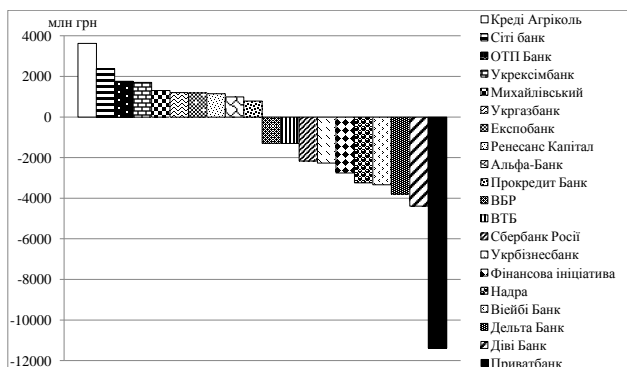

Рис. 6. Банки лідери та аутсайдери за абсолютним приростом гривневих депозитів фізичних осіб у 2014 році, млн грн

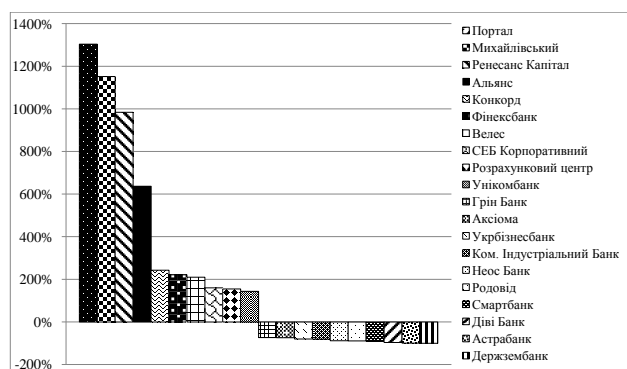

Рис. 7. Банки лідери та аутсайдери за відносним приростом гривневих депозитів фізичних осіб у 2014 році, %

Серед аутсайдерів ми можемо спостерігати банки різних груп (згідно з класифікацією НБУ за розміром активів). Так, найбільший абсолютний відтік депозитних ресурсів проде-

монстрував Приватбанк – -11389 млн грн. Враховуючи той факт, що українська економіка є банкоцентричною, а Приватбанк є одним із найбільших банків України, це свідчить про глибокі системні проблеми усього банківського сектора.

Загострення політичної ситуації в грудні 2013 – лютому 2014 років призвело до підвищення попиту на іноземну валюту та відтоку капіталу. У спробі стабілізувати валютний курс протягом перших двох місяців 2014 року було витрачено 3,46 млрд дол. США міжнародних резервів, що стало однією із причин відмови від політики фіксованого валютного курсу.

Також поступово збільшувався вплив інших системних ризиків, зокрема:

- погіршення стосунків з Російською Федерацією, що призвело до значного скорочення обсягів товарообігу як між даними країнами (частка Росії в українському експорті скоротилася з 23,2% до 17,7%), так і між іншими державами Митного союзу – ЄврАзЕС. Проте, поступова відкритість для українських товарів ринків ЄС та зростання їх конкурентоспроможності через зниження РЕОК, лише певною мірою дозволяють нівелювати дану ситуацію – загалом у 2014 році український експорт скоротився на 15,0%;

- квазіфіскальний дефіцит і фіскальне домінування, що проявились за рахунок суттєвих перерахунків НБУ до державного бюджету та монетизації внутрішнього боргу (частка ОВДП в портфелі НБУ збільшилася на 171 млрд грн або зросла з 58,3 до 69,5% від ОВДП, які знаходяться в обігу) і викликають подальше розгортання інфляційних процесів та обмежують можливості НБУ щодо підтримки банків;

- зростання вартості обслуговування валютних кредитів у наслідок значної девальвації національної валюти на 49,3% упродовж 2014 року, що вплинуло до погіршення фінансового стану як підприємств, так і фізичних осіб негативно та призвело до неможливості обслуговувати власні борги;

- погіршення доступу до ринків капіталу, яке проявлялось через скорочення ролверу щодо зовнішніх зобов'язань реаль-

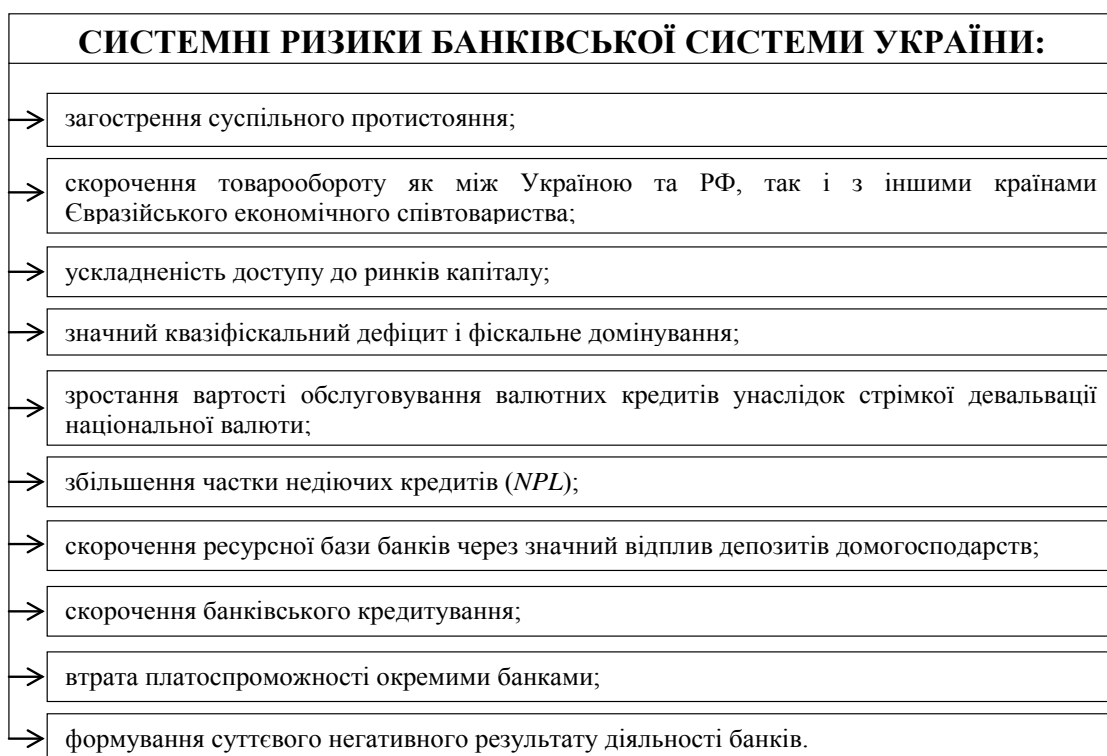

Рис. 8. Системні ризики банківської системи України [1; 2]

ного сектору економіки (з 106 до 62%), що значною мірою вплинуло на загальний фінансовий стан позичальників та призвело до дефіциту платіжного балансу;

– збільшення частки недіючих кредитів (*NPL*) – рівень *NPL* у 2014 році збільшився на 6,1 пункту та досяг 19%. Це спровокувало необхідність створення значних резервів (103,3 млрд грн) і, як наслідок, зростання збитковості банківської системи (53 млрд грн за підсумками 2014 р.).

Головними завданнями у банківській сфері, які поставив перед собою Національний банк України на 2015 рік, стали:

– удосконалення підходів до регулювання операцій банків з пов'язаними особами;

– виявлення реальних обсягів операцій з пов'язаними особами та вжиття заходів, спрямованих на їх зменшення;

– підвищення рівня капіталізації банків;

– проведення оцінки якості активів банків з метою визначення потреби в додатковій капіталізації банківських установ;

– подальше виведення з банківської системи фінансових установ, які є неплатоспроможними, не дотримуються законодавства та здійснюють відмивання грошей;

– посилення відповідальності, в тому числі кримінальної, керівників банків, власників істотної участі та інших пов'язаних осіб за діяльність, що призводить до неплатоспроможності банків;

– створення ефективної скоординованої системи позасудової реструктуризації кредитів та сприяння реструктуризації валютних іпотечних кредитів на добровільних засадах [3].

Проте варто зазначити, що регулювання та стабілізація грошово-кредитного ринку у 2015 році може бути ускладнена через низку причин:

– висока сегментованість міжбанківського ринку, що завжатиме перерозподілу ліквідності та потребуватиме безпосередньої участі Національного банку;

– високий рівень профіциту ліквідності який виник через зростання обсягів гарантійних виплат Фондом гарантування вкладів фізичних осіб;

– зниження довіри до банківської системи, що може викликати зростання відпливу депозитів в першій половині року.

Висновки і пропозиції. Таким чином, депозити – важливе джерело фінансування, яке забезпечує стабільне функціонування всієї банківської системи України. На жаль, протягом кількох останніх років для багатьох учасників ринку вони стали єдиним джерелом фінансування, і, якщо кредитна установа суворо дотримується принципів «*match funding*» (відповідності строкової структури активів і пасивів для мінімізації процентного ризику), така «ексклюзивність» суттєво обмежує види і строки розміщення коштів.

Подібні ризики особливо зростають в часи економічної волатильності нових з появою факторів, які можуть впливати на поведінку клієнтів. У кінцевому рахунку все визначається рівнем довіри споживачів до банківської системи і банкам. У складні часи економічних потрясінь вкладники схильні

більше довіряти державі, тому гарантії, що надаються їм системою гарантування вкладів є важливим чинником стабілізації ситуації на ринку банківських послуг. Встановлюючи прозорі і чіткі правила для банківського сектору та регулюючи правила його взаємодії зі своїми клієнтами, усуваючи прогалини в законодавстві і дозволяючи тим самим вивести на ринок України нові банківські продукти, Національний банк України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб можуть допомогти банківським установам зберегти і примножити довіру клієнтів до банків, які, у свою чергу, зможуть забезпечити банківські установи фінансовими ресурсами. І навпаки – необгрунтовано покладаючи на банки провину за все, що відбувається в країні, змінюючи постфактум правила діяльності і вводячи надлишкові обмеження, можна домогтися ще більшого зниження довіри клієнтів до банків.

Література:

1. Банківська система 2015: виклики та перспективи [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України. – 2015. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>.
2. Системні ризики на думку НБУ [Електронний ресурс] // Bankografo.com: Аналіз банків України: огляди, графіки, факти. – 2015. – Режим доступу : <http://bankografo.com/sistemniriziki-na-dumku-nbu.html>.
3. Річний звіт Національного банку України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України. – 2015. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>.
4. Активи неплатоспроможних банків – це одне з джерел формування інвестиційного ринку [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – 2015. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/news/aktivi-neplatospromojnih-bankivtse-odne-z-djerel-formuvannya-investitsijnogo-rinku-1306.html>.

Дьяконов К.Н. Депозитный рынок Украины: защищены ли банки и вкладчики?

Аннотация. В статье проведен анализ основных показателей депозитного рынка Украины за последние годы. Выявлены основные системные риски банковской системы Украины и предложен ряд действий, которые могут стабилизировать ситуацию на рынке банковских услуг.

Ключевые слова: банковская система, банки, депозиты, вклады, система гарантирования вкладов.

Diakonov K.N. Deposit Market of Ukraine: are banks and investors in safe?

Summary. The article analyzes the main indicators of the deposit market in Ukraine in recent years. Identified the main systemic risks of the banking system of Ukraine and proposed a number of actions that can stabilize the situation in the banking market.

Keywords: banking system, banks, deposits, deposits, deposit guarantee system.